

SKRIPKA-ALT (VIOLA) ASBOBI VA UNING TARIXI

Sultanov Alimbay Satbay uli

*O'zbekiston davlat konservatoriyasi Nukus filiali, Musiqa ijrochiligi: torli cholg'ular
(violonchel-kontrabas) mutaxassisligi 4-kurs talabasi*

Gulbahor Yuldasheva Quwanishbay qizi

*O'zbekiston davlat konservatoriyasi Nukus filiali Musiqa ijrochiligi: torli cholg'ular
(skripka-alt) mutaxassisligi 4-kurs talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada skripka-alt asbobining tarixi va uning hozirgi kunda tutayotgan o'rni, uning dunyo ko'lamidagi mavqeyi, viola ijrochilari va hozirda uning turlanishlari haqida aytiladi.

Kalit so'zlar: skripka, skripka-alt, viola, musiqa, bastakorlar, orkestr, viola concerto, klassik musiqa, konservatoriya.

KIRISH

Musiqa insoniyat madaniyatining ajralmas qismi bo'lib, u inson ruhiyatini tarbiyalash, his-tuyg'ularini ifodalash va go'zallikni anglashda beqiyos ahamiyat kasb etadi. Xususan, torli cholg'u asboblari qadimdan musiqiy ijrochilikning asosiy bo'g'ini hisoblanadi. Bu oilaga kiruvchi cholg'ular orasida skripka, alt (viola), violonchel va kontrabas kabi asboblari bor. Ular har biri o'ziga xos ovoz tembriga, ijro imkoniyatlariga va musiqiy ijoddagi vazifasiga ega.

Skripka-alt yoki viola – bu skripka oilasiga mansub torli kamonli cholg'u bo'lib, u ko'pincha “oraliq ovoz” deb ataladi. Chunki viola ovozi skripkaga qaraganda chuqurroq, violoncheldan esa yengilroq va balandroq eshitiladi. Aynan shu o'ziga xoslik uni orkestr va ansambllarda muhim o'rin egallashiga sabab bo'lgan. Viola skripkaga o'xshash tuzilishga ega bo'lsa-da, undan biroz kattaroq hajmda yasalgani tufayli uning ovozi yumshoq, boy va jozibali jaranglaydi. Shu sababli u ko'pincha musiqada lirika, sokinlik va chuqur kechinmalarni ifodalashda keng qo'llanadi.

Tarixiy rivojlanish

Violaning kelib chiqishi XVI asr Italiyasiga borib taqaladi. Tadqiqotchilarning fikricha, u dastlab katta o'lchamdagi “viola da braccio” (qo'lda ushlab chaladigan viola) oilasidan ajralib chiqqan. Ayrim manbalarda esa violaning ilk namunalarini yasagan ustalardan biri sifatida Andrea Amati, Gasparo da Salo va Paolo Maggini kabi mashhur cholg'u sozlovchilarning nomi tilga olinadi.

Klassik davrda (XVIII asr oxiri – XIX asr boshlarida) esa violaning mavqei yanada mustahkamlandi. Motsart, Betxoven, Gaydn singari bastakorlar o'z asarlarida violani orkestrning ajralmas qismi sifatida keng qo'lladilar. Shu bilan birga, violaga maxsus yozilgan sonatalar, kvartetlar va konsertlar ham yaratilgan.

Romantik davrda (XIX asr) violaning ifoda doirasi kengaydi. Bu davr kompozitorlari uning lirika va dramatismni uyg'un holda yetkazish qobiliyatidan

unumli foydalandilar. Shuningdek, violaning ovoz tembriga moslab yaratilgan katta hajmli asarlar yozildi.

XX asrda esa violaning san'atdagi roli yanada kuchaydi. Pol Xindemit, B. Bartok, Uilyam Uolton singari bastakorlar violaga bag'ishlab yirik konsert asarlari yaratdilar. Ayniqsa, Xindemit nafaqat bastakor, balki mohir altchi sifatida ham violaning ijro imkoniyatlarini keng ommaga namoyon qildi.

Bugungi kunda viola jahon orkestrlarining asosiy torli cholg'ularidan biri bo'lib, yakka konsertlarda, kamer ansambllarda va simfonik orkestrda faol ishlatilmoqda. Uning sokin va chuqur tembri zamonaviy bastakorlar uchun ham ilhom manbai bo'lib qolmoqda.

Xulosa qilib aytganda, viola musiqiy cholg'ular orasida o'zining o'ziga xos ovozi va boy ifoda imkoniyatlari bilan ajralib turadi. U tarix davomida asta-sekin shakllanib, bugungi kunda ham jozibasini yo'qotmagan holda, dunyo musiqasida muhim o'rin egallab kelmoqda.

Tuzilishi va texnik xususiyatlari

Viola o'lchamlari odatda 38 sm dan 43 sm gacha bo'ladi. Uning uzunligi kattalashgan sari tovushi chuqur va boyroq bo'ladi, ammo ijrochi uchun texnik murakkablik ortadi. Viola torlari C3 (past) – G3 – D4 – A4 (yuqori) sozlamasiga ega bo'lib, tovush alto kalitida yoziladi.

Materiallar: Viola tanasi odatda rezonans beruvchi zarang va yong'oq yog'ochidan yasaladi. Yuqori qopqoq — archa yog'ochidan, pastki qismi va yon tomonlari esa zarangdan bo'ladi. Kamon esa ko'pincha Pernambuco yog'ochidan tayyorlanadi.

Akustik xususiyatlari: Viola tovushi skripkaga nisbatan iliqroq, ba'zan biroz "xiralashgan" eshitiladi. Bu uning uzunroq torlari va kattaroq rezonans korpusi bilan bog'liq. Shuning uchun ham viola orkestr tovushida muhim tembr balansini ta'minlaydi.

Viola da gamba (italyancha: ['vjɔ:la da (g)'gamba, vi'ɔ:la -]) yoki skripka yoki norasmiy ravishda gamba — da gamba (ya'ni, "oyoqda") chalinadigan kamonli va torli cholg'u asbobidir va bu har bir torning balandligini moslashtirish uchun torlardagi taranglikni oshirish yoki kamaytirish mumkin bo'lgan ichi bo'sh yog'och tanasi va qoziq qutilari bo'lgan kamonli, torli va torli cholg'u asboblarining oldingi viola oilasidan biri.

Bastakorlar va repertuar

Bugungi kunda viola nafaqat klassik orkestr va kvartetlarda, balki zamonaviy kamer musiqa ansambllarida, film saundtreklarida va eksperimental musiqa janrlarida ham keng qo'llanilmoqda. Ayrim jazz va xalq cholg'u ansambllari ham violadan faol foydalanmoqda.

Viola asosan orkestr va kamera musiqa asbobidir, lekin u jazz, folklor, rok va pop musiqalarida ham eshitiladi.

Mashhur klassik violachilar orasida Lionel Tertis, Pol Hindemit, Valter Trampler, Teofil Laforj, Vadim Borisovskiy, Sesil Aronovits, Moris Vieux, Lillian Fuchs, Uilyam

Primroz, Yuri Bashmet, Frederik Riddl va Ernst Uolfish bor. Mashhur jazz viola ijrochilari orasida Leroy Jenkins, Met Maneri va Uill Teylor bor. Violadan foydalangan rok/pop guruhlari orasida Jon Keyl, The Who, The Cure, The Beatles, Van Morrison, 10 000 Maniacs, John & Mary va boshqalar bor. Xalq musiqasida Meri Remsi, Helen Bell, Nensi Kerr va boshqalar o'z ishlarida violadan foydalanganlar. Ular violaning yakkaxon cholg'u sifatida nufuzini oshirishda katta hissa qo'shgan.

Viola uchun yozilgan mashhur asarlar qatoriga quyidagilar kiradi:

K. Stamitz — Viola konserti

G. F. Telemann — Viola konserti

Pol Xindemit — Der Schwanendreher

B. Bartok — Viola konserti

Uilyam Uolton — Viola konserti va boshqalar. Bu bastakorlar nafaqat viola uchun bu asarlarni yozgan va yana ularni ijroham etganlar. Hozigi kunda bu asarlar musiqa dunyo ko'lamida o'zining o'rnilarini oshirib kelmoqdalar.

Xulosa

Viola – o'ziga xos ovoz tembri, chuqur va ma'nodor ohangi, shuningdek, boy tarixiy merosi bilan musiqiy san'atning ajralmas qismi bo'lib qolmoqda. Bu cholg'u asbobi qadimdan orkestr tarkibida muhim o'rin egallagan bo'lsa-da, vaqt o'tishi bilan uning imkoniyatlari yanada keng ochila boshladi. Viola ovozinining mayinligi va barqarorligi tufayli u ko'plab bastakorlarning asarlarida alohida e'tibor qozongan. Ayniqsa, klassik musiqada orkestrning "ichki tovushi" sifatida muhim vazifani bajargan, ya'ni u skripka va violonchel o'rtasidagi ohangiy muvozanatni ta'minlab kelgan.

Shunga qaramay, viola nafaqat orkestr tarkibida, balki yakkaxon cholg'u sifatida ham keng ijro imkoniyatlariga ega. Bugungi kunda ko'plab professional violachilar tomonidan yaratilayotgan konsert dasturlari, turli ansambllar va simfonik orkestrlar bilan hamkorlikda ijro etilayotgan asarlar bunga yorqin dalildir. Viola uchun yozilgan maxsus konsertlar va sonatalar repertuarining boyishi, ushbu cholg'uning mustaqil ijro asbobi sifatidagi mavqeini yanada mustahkamlab bormoqda.

Hozirgi zamon musiqasida innovatsion jarayonlar ham viola imkoniyatlarini sezilarli kengaytirmoqda. Akustik violalardan tashqari, elektr viola modellari ham ishlab chiqilmoqda. Elektr viola sahna ijrosida turli xil zamonaviy effektlarni qo'llash imkonini beradi. Bu esa musiqachilarga an'anaviy tovush imkoniyatlaridan tashqari, eksperimental yo'nalishlarda ham o'z ijodini namoyon etish uchun keng maydon ochadi. Ayniqsa, estrada va zamonaviy orkestr asarlarida elektr violadan foydalanish ijroni yanada boyitib, tomoshabinlarda yangi taassurot uyg'otmoqda.

Kelajakda viola san'atida texnologik yondashuvlar bilan bir qatorda, bastakorlarning innovatsion izlanishlari ham muhim ahamiyat kasb etishi kutilmoqda. Yangi yaratilayotgan asarlar orasida violaga xos chuqur tembrni, uning ma'yus va lirik ohangini ochib beruvchi kompozitsiyalar alohida o'rin tutmoqda. Shu bilan birga, ijrochilik maktablarining rivojlanishi, turli mahorat darslari, xalqaro tanlovlar va

festivallar orqali yosh violachilarni qo'llab-quvvatlash ham bu cholg'uning kelajakdagi istiqbolini yanada porloq qilishi aniq.

Xulosa qilib aytganda, viola bugungi kunda nafaqat orkestrning muvozanat unsuri, balki mustaqil, boy imkoniyatlarga ega yakkaxon cholg'u sifatida ham e'tirof etilmoqda. Uning ovozi inson qalbining eng nozik tuyg'ularini ifoda eta olishi bilan musiqiy san'atda betakror o'rin egallaydi. Texnika va ijodiy yondashuvlarning uyg'unlashuvi natijasida violaning musiqadagi mavqeini yanada mustahkamlash, yangi repertuarni boyitish va zamonaviy sahna ijrosida keng qo'llash istiqbollari juda katta. Shu sababli viola san'ati hali uzoq yillar davomida musiqiy merosimizning ajralmas qismi sifatida yashnab borishi shubhasizdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Boyden, D. The History of Violin Playing. Oxford University Press.
2. Tertis, L. My Viola and I. Kahn & Averill.
3. Sadie, S. The New Grove Dictionary of Music and Musicians.
4. Bashmet, Y. Viola: Past and Present. Moscow Conservatory Press.
5. Primrose, W. Walk on the North Side. Summy-Birchard Music.